

АНАЛИЗ НА СОЦИАЛНАТА ДИНАМИКА НА МАЛЦИНСТВЕНИ ГРУПИ ЧРЕЗ БИОЛОГИЧНИ МОДЕЛИ НА ПОВЕДЕНИЕ

Евгения Василева¹
e-mail: evasileva@unwe.bg

Резюме

Целта на тази статия е да анализира, дали и по какъв начин социалните групи биха могли да имитират биологичните механизми. Допускането тук е, че и двата типа системи са сложни, т.е. могат да бъдат сложени под един знаменател и аналозиите няма да са механични. Настоящото изследване прилага принципите на взаимодействие, структуриране на количественост и самоизграждане, характерни за еволюционните сложни системи спрямо социалната динамика и структурирането на идентичности в малцинствени групи на Балканите. Статията няма за цел да се разположи в полето на биологията, а по-скоро се стреми да разшири и обогати полето на преход и връзка между биологичното и социалното. Като прототип на биологична система е използвана колонията от мравки. Други подобни системи биха могли да бъдат пчелният кошер, роякът птици и др. Включените малцинствени групи са славяните мюсюлмани в Босна и Херцеговина, торбешите и арумъните в Македония, помаците в България и Гърция, истрорумъните и ускоците в Хърватия. За постигане на целта на анализа, първо са разгледани начините, по които може да бъде структурирана количественост като основа на допускането за съпоставимост между биологичното и социалното взаимодействие. Второ, разгледани са механизмите за взаимодействие на система от типа на колонията мравки. Трето, тези механизми и характеристики са съпоставени с динамиката и особеностите на малцинствените групи на Балканите. Накрая, са очертани силните страни и ограниченията на подобен анализ, както и оценката за приложимостта на биологични модели на поведение към социални взаимодействия.

Ключови думи: икономика на малцинствата, религиозна, езикова, социална и икономическа стратификация

JEL: J15, Z12, Z13

Увод

Биологичната еволюция често е разбираана и изглежда като строго определен процес. Социалната промяна, от друга страна, изглежда субективен

¹ Професор, доктор, катедра „Международни отношения“, факултет „Международна икономика и политика“, УНСС

процес, който протича под действието на външни сили. Еволюцията е символичен процес, в смисъл, насочва се от поток символична информация, и може да бъде разбрана, моделирана, дори направлявана. От друга страна, социалната промяна е зависима от формата, материята, настоящето и затова не можем да я синтезираме добре, докато не се научим да симулираме по-богатата среда (Кели, 2016). Затова, може би, за да получим поведение, което наподобява живота и към което могат да се прилагат биологични модели за анализ и прогнозиране, не трябва да се опитваме да създадем сложно общество, а да осигурим богатата среда за просто общество, т.е. тези форми и поведение обикновено се нуждаят от определена критична маса съставки, множество.

Голямото количество се държи по различен начин от малкото количество поради нарастването на общия брой възможни взаимодействия. Съществуват два метода за структуриране на количественост (Кели, 2016, с. 34-36). При единия, системата се конструира като поредица от последователни операции. Повечето механични системи действат по тази логика. При втория метод, системите са структурирани като мозайка от паралелни операции подобно на невронната мрежа в мозъка или колонията от мравки. Паралелността е начин за компенсиране на липсваща интелигентност и слепота при случайните вариации. Един безмозъчен акт повтарян последователно води до абсурд. Един безмозъчен акт, повтарян паралелно от колония мравки при подходящи условия може да доведе до нещо интересно. При него се наблюдава наслагване на причинно-следствени връзки, които трудно могат да бъдат отделени една от друга и да се проследи самостоятелното въздействие на всяка от тях върху поведението на системата. Тези два начина на организация на количествеността могат да бъдат разграничени теоретично, но в реалния свят системите са комбинация от последователност и паралелност. Явленията, които ни интересуват тук са по-близо до паралелната логика: социалните общности, структурирането, идентичността и динамиката на малцинствени групи. Теоретичната основа на анализа са описанията на колониите мравки и сложните системи на Кевин Кели (2016), а емпиричната основа на анализа е етнографско изследване на Цирил Щигер (2019) върху малцинствата на Балканите

Колонията мравки като биологичен модел за социално поведение

Мравките притежават разпределени паралелни системи (Кели, 2016, с. 435-438, 462-467). В един мравуняк може да има милион мравки работнички и стотици мравки царици и цялата тази маса може да построи град, може да открие най-качествената храна, да лъкатуши в координирани паралелни колони и поддържа в гнездото си постоянна температурата, въпреки че нито

една отделна мравка не може или не знае как се регулира температура. Колонията от мравки не може да измерва и да вижда надалече, но може да открие бързо най-краткия маршрут през силно пресечен терен.

Алберто Колорни, Марко Дориго и Виторио Маниецо експериментират с виртуални мравки (процесори), работещи паралелно в гигантска общност, като имат задачата да намерят най-краткия маршрут, минаващ през голям брой градове, ако трябва да посетите всеки град само по веднъж (Кели, 2016, с. 435-438). След около 5000 цикъла мравките намират доста оптимален глобален маршрут. Изследователите експериментират и с вариациите. Оказва се по-добре мравките да не тръгват от един град, а да са разпръснати първоначално. Също така, по отношение на броя на мравките, по-добре е да са повече, максимално полезно е да има по една мравка за всеки град. Фактически отделните мравки предават онова, което са научили през живота си. Находчиовстта в този случай е, че предаваната информация е изключително малка, локална и нетрайна. Следователно, неинтелигентни, слепи, едновременно действащи агенти оптимизират маршрут през сложна за изчисление местност.

По тази аналогия се правят експерименти и опити за „меметична“ еволюция – потокът от идеи от едно съзнание към друго, в опит да се улови същността и силата на културното развитие и идентичността. Типът разпределеност при мравките не е единствената, а само една от възможните паралелни конфигурации, които биха могли да съществуват, като например паралелни компютри, телефонни мрежи, военни системи, финансови пазари, хетерогенни етнически общества.

Една такава система ще употребява все повече от ресурсите си, само за да запази работоспособността си чрез поддръжка, корекция на грешки и хигиена, т.е. оцеляването. За да можем да използваме такава система, ние обаче губим донякъде контрола си върху нея (Кели, 2016). Тук контролът се разбира като спектър. В единия край е тоталното господство, а в другия е пълната липса на контрол. Помежду им има разновидности на контрол, за които няма точни формулировки. Простите агенти и действия на най-ниското организационно ниво могат да доведат на неочаквано сложно поведение на най-високо ниво, т.е. поведението ни има разпределен характер (Кели, 2016). Това изместване на контрола означава изместване и на целта. Вместо да създаваме история и действия, ние създаваме светове и индивидуалност.

Тук е направен опит да се приложи този модел към динамиката на т. нар. от Цирил Щигер „забравени малцинства на Балканите“ (Щигер, 2019), които в по-голямата си част са славяни по произход с мюсюлманско вероизповедание, въпреки че повечето от тях са нерелигиозни (славяните мюсюлмани в БиХ /бошнаци/, помаци в Гърция и България, торбеши и арумъни в Маке-

дония, истрорумъни и ускоците в Хърватия). В следващата част на статията са изведени общите характеристиките на биологичните сложни системи от типа „колония мравки“ и чрез тях са анализирани някои общи тенденции за всички малцинствени групи, изброени по-горе.

Анализ на малцинствени групи на Балканите чрез биологични модели на поведение

Адаптивност. Това е характеристика на биологичните системи, която им позволява да реагират на нови стимули и да могат да се променят неограничено. По аналогия, малцинствените групи на Балканите, в рамките на по-малко от сто години показват способност да предефинират идентичността си множество пъти в зависимост от макрорамката, в която са поставени и наличните законови ограничения или признаване.

- Мюсюлмани с главно М, като признак за етническа или културна принадлежност.
- мюсюлмани с малко м, като признак на религиозна принадлежност.
- Югославяни като признак за политическа, цивилизационна принадлежност.
- Босненци, като признак за гражданска принадлежност.
- Бошнаци като признак за етническа принадлежност и разграничение в рамките на босненците като по-общо понятие.
- Албанци, които не говорят албански и никога в семейството им никога не е говорил албански, като признак на бунт.
- Турчин като признак на социално-икономическа принадлежност.
- Българин като признак на етническа принадлежност.
- Грък като признак за църковна принадлежност.
- Жеянци и шушненци като признак за принадлежност към място и език.
- Власи, като признак за етническа принадлежност.
- Ускоци гръкокатолици, т.е. хървати, като признак за историческа значимост и способност за самоуправление и защита.
- Ускоци, сърби, т.е. православни християни.

Способност за развитие. Във времето способността за развитие се изрива в това, че системата може да измества своя фокус на адаптация от една към друга своя част (от индивида към общността и обратно). Това е стремежът на някои от малцинствените групи като ускоците и истрорумъните, например, за запазване на специфични особености на езика. От другата страна е масовата емиграция, характерна за всички групи, както и животът в настоящето с представата за бъдещето. Тоест настоящият живот не се схва-

ща като истински живот, затова и в него не се влагат усилия и не се поемат отговорности, което е особено характерно за торбешите в Македония.

Гъвкавост. В паралелно функциониращите множества от елементи в системите тип „колония мравки“, отделните грешки се губят в тълпата. В социален аспект, това е фокусът на повечето хора върху социално икономическите условия на живот и изборът на опортюнистична идентичност в зависимост от източника на икономическа сигурност. Идентичността се превръща в разменната валута в пограничните региони между балканските страни.

Безграничност. В линейните системи обратната връзка води до изглаждане, компенсация, балансиране. В системите тип „колония мравки“ обратната връзка може да доведе до засилване и разширяване на порядъка или реда, като във всички случаи напуска своите първоначални очертания. Проблемите на забравата, на маргинализирането на определени групи, на идентичността, и на социалното неравенство, на социалния бунт са примери в контекста на настоящата статия. Освен това, способността за забравяне на травмите от миналото, фокусът върху настоящето или някакво далечно бляскаво минало, върху семейната история или местна гордост са стабилизиращите компенсаторни фактори за групите и хората, които се чувстват забравени.

Новаторство. Системата от типа „колония мравки“ е новаторска по три причини. *Първо*, тя е чувствителна към началните условия, което означава, че мащабът на ефекта не е пропорционален на мащаба на причината. *Второ*, тя съдържа в себе си безброй нови възможности за комбинации. *Трето*, не зависи от отделните си членове, така че индивидуалните вариации и несъвършенство са допустими. Може да се каже, че най-голямо социално новаторство се наблюдава при предефинирането на мюсюлманите в БиХ и измислянето на бошнашката нация, съществувала от векове (Щигер, 2019, с. 33-58). Като цяло, обаче новаторството не е характерно за тези малцинства, защото е твърде рисковано. Освен това, липсва необходимата критична маса като количество хора, защото тези малцинства, въпреки че споделят много общи неща, се намират в различни държави, които често не ги признават, игнорират ги, превръщат ги в залог и разменна монета на националните интереси.

Неоптималност. Ресурсите се разпределят както падне, а усилията се дублират многократно, т.е. такава система е като цяло прахосническа. Обществото е пълно с колонии мравки и стремежът да бъдат управлявани като линейни системи може да бъде проблематичен. В анализираните малцинствени групи липсва културно натрупване, което да има гравитационна сила, а и тези групи са достъпни преди всичко за етнографски изследвания и полева работа, т.е. липсват и данни.

Неуправляемост. Направляването на такава система може да става чрез прилагане на сила в решаващи точки и моменти и чрез използване на естествените склонности на системата за нови цели. Авторитарното управление на изследваните групи води до тяхното постепенно или рязко маргинализиране и загиване.

Непредсказуемост. Сложността на една колония я води по непредсказуеми пътища. Спонтанно възникващ не винаги означава, че е с положителен ефект. При промяната на имената на помаците в България, например, някои го правят доброволно, други по принуда. При възможността да си върнат имената някои го правят, други не. Има различия и между поколенията в начина на реакция спрямо политически или социални стимули. Някои се срамуват да се нарекат торбеши, например, други се гордеят, че са жейнци.

Необяснимост. Реакцията спрямо една причина (или комбинация от причини) се разпространява хоризонтално по мрежата, докато не отключи събитие, което е непредсказуемо. Тук трябва да се прави разлика между това да разбираме една система и да сме отговорни за нея. Неразбирането не отнема отговорността, особено когато става дума за социални системи. Някои членове на малцинствените групи са приели исляма, други не. Повечето не са религиозни, но са много силно привързани към мюсюлманската си идентификация. Много държат на традициите си, въпреки че те невинаги са източник на идентичност.

Забавеност. Колкото по-сложна е системата, толкова по-дълго време е необходимо, за да се задвижи. Всяко йерархично ниво трябва да се стабилизира, страничните причинно-следствени връзки трябва да се успокоят, множество самостоятелни агенти трябва да се опознаят един друг. Органичната сложност се нуждае от органично време. По отношение на социалната динамика на разглежданите малцинствени групи на Балканите, те сякаш са извън времето, понякога забавеността не е признак на жизненост, а на загуба на жизнени сили.

Заклучение

Представеното изследване показва няколко неща. *Първо*, прилагането на биологични модели на поведение и взаимодействие (колонията от мравки е само един от многото такива, които са симулирани и прилагани в други области) към социална и политическа динамика съдържа в себе си потенциал за богатство, дълбочина и разнообразие на анализа. *Второ*, подобен подход позволява да се излезе от традиционните подходи за политически анализ, което предполага възможност за иновации и ползотворно смесване на различни научни полета. *Трето*, приложимостта на биологичните модели към социалната динамика се отнася в по-голяма степен за по-големи общ-

ности, за дълъг времеви ред, но с данни за детайли, а не твърде обобщени. Малцинствените групи на Балканите, в този смисъл не са най-подходящото емпирично съответствие, но техният анализ илюстрира силните и слабите страни на подхода. *Накрая*, погледът отстрани върху „забравените малцинства на Балканите“ може да е романтичен от гледна точка на загубата на самобитност в глобалния свят, но не е много оптимистичен и съдържа в себе си усещането за предстояща загуба на културно богатство.

Използвана литература

- Кели, К. (2016). Извън контрол. Новата биология на машините, социалните системи и икономическия свят, Изток-Запад, София. (Keli, K., 2016, *Izvan kontrol. Novata biologiya na mashinite, sotsialnite sistemi i ikonomicheskia svyat*, Iztok-Zapad, Sofia).
- Щигер, Ц. (2019). Забравените малцинства на Балканите. Вече не знаем кои сме, Изток-Запад, София. (Shtiger, Ts., 2019, *Zabravenite maltsinstva na Balkanite. Veche ne znam koi sme*, Iztok-Zapad, Sofia).

ANALYSIS OF THE SOCIAL DYNAMICS OF MINORITY GROUPS THROUGH BIOLOGICAL BEHAVIOR MODELS

Prof. Evgeniya Vasileva, PhD
Department of International Relations
Faculty of International Economics and Politics
University of National and World Economy
e-mail: evasileva@unwe.bg

Abstract

The purpose of this article is to analyze whether and how social institutions could imitate biological mechanisms. The assumption is that both types of systems are complicated and can be put under a single denominator, which states that the analogies are not mechanical. This research applies the principles of interaction, structuring of quantities and self-establishment, typical for evolutionary complex systems, to the social dynamics and the construction of identity in minority groups in the Balkans. The article is not intended to be framed only in the field of biology alone, but rather seeks to expand and enrich the transitional field of connections between the biological and the social. The ant colony was

used as a prototype of a biological system. The minority groups included in the research are Slavic in ethnicity and Muslims as religious denomination from several Balkan countries. In order to achieve the purpose of the analysis, first, the ways to structure quantities are considered, as the basis of the assumption for comparability between biological and social interaction. Second, the mechanisms for the interaction of an ant colony type of system are discussed. Third, these mechanisms and characteristics are compared to the dynamics and characteristics of the minority groups in the Balkans. Finally, the strengths and limitations of such analysis are outlined as well as an assessment of the applicability of the biological models to social interactions is made.

Key words: economics of minorities, religion, language, social and economic stratification

JEL: J15, Z12, Z13